

Fågeln med sprängörten i forngrekisk litteratur.

Edv. Hammarstedt har i sin uppsats »Fågeln med mäjseln eller yxan» (Fataburen 1909 s. 202) fäst uppmärksamheten på ett forngrekiskt citat (Antonin. Liberal. Metam. Synog. c. 11), enligt hvilket hackspetten äfven i forngrekisk folktro en gång innehaft åskviggen eller »yxan», »segerstenen». Likaledes har samma författare i sin afhandling om »Fågeln med segerstenen, sprängörten och lifsämnet» (Meddelanden från Nordiska Museet 1901 s. 175) anfört ett vittnesbörd från den sengrekiske lexikografen Suidas, enligt hvilket hackspetten en gång innehaft maktspiran, »sprängörten», och till bekräftande af denna uppgift jämväl hänvisat till Aristophanes, Aves 480 ff. samt till Plinius, Natural. Historia X (18) 20.

Jag vill i anslutning till dessa meddelanden anföra ett par ställen från Claudius Aelianus, en sofist, som lefde i den senare hälften af det 2:dra århundradet e. Kr. och som bland annat skref en naturhistorisk kompilation af äldre arbeten *περὶ ζῴων ἰστορίαι* (De natura animalium). I denna skrift anför han på ett par ställen med något olika version en fågelsägen, som på ett förvånande sätt påminner om den af Hammarstedt citerade sägnen från Södermanland om »låsgräset» samt om liknande tyska folksägnen (Hammarstedt, Fågeln med segerstenen o. s. v. s. 176). Det är för öfrigt möjligt, att de af Aelianus upptecknade sägnerna, åtminstone den senare, kunna ha stått under inflytande af den judiska schamirlegenden (jfr Hammarstedt p. a. st. s. 179), där emellertid fågeln uppgifves vara en tjäder. Hos Aelianus är fågeln på det ena stället (I. 45) en hackspett (*δρυοκολάπτης*), på det andra stället däremot en härfågel (*ἔποψ*).

De båda Aelianus-ställena meddelas här i svensk öfversättning.

I. 45. »Det djur, som kallas ek-pickaren (*δρυοκολάπτης* = hackspetten), har fått sitt namn af det, som han gör. Han har nämligen en något krökt snabel, med hvilken han som bekant pickar hål i ekarna, och där lägger han sina ungar, alldeles som i ett fågelbo, utan att behöfva begagna sig af några strån (och kvistar) till hopfogning och byggande. Om man nu med en sten stänger till in-

gången för den nämnda fågeln och han kommer under fund med det försåtliga tilltaget, så för han dit en ört (πόα = gräs, ört), som är fientlig mot stenen. Och då nu denna besväras däraf och icke kan fördraga örten, så hoppar den ut, och det kära nästet öppnas åter för den nämnda fågeln.»¹

III. 26. »Härfåglarna pläga, för att människorna icke skola komma in till deras ungar, bestryka sina nästen med människoträck i stället för med lera, i det de medels den elaka lukten söka hålla den mot dem fientliga varelsen på afstånd och bortdrifva den. Det hände en gång, att denna fågel framfödde sina ungar i en mindre åtkomlig del af en fästningsmur, nämligen i en spricka i en sten, som uppstått på grund af tidens åverkan. Då nu den, som hade uppsikt öfver fästningsmuren, fick se ungarna därinne, smetade han till hålet med murbruk. När härfågeln återvände och märkte, att han var utestängd, tog han en ört (πόα = gräs, ört) och berörde därmed murbruket. Detta föll sönder, och han kom in till sina ungar, hvarefter han (åter) begaf sig på bete. Då smetade ånyo mannen i fråga till hålet och fågeln öppnade det med samma ört, och likaså skedde det för tredje gången. När nu murens väktare märkte, huru det tillgått, tog han upp örten och använde den icke för samma syfte, utan skaffade sig medels denna tillgång till skatter, som icke kommo honom vid.»²

¹ Τὸ ζῶον ὁ δορυκολάπτης ἐξ οὗ δοῦν καὶ κέκληται. ἔχει μὲν γὰρ ῥάμφος ἐπίκυρτον, κολάπτει δὲ ἅρα τούτῳ τὰς δοῦς, καὶ ἐντανθοῖ ὡς ἐς καλιὰν τοὺς νεοτιοὺς ἐντίθησιν, οὐ δεηθεὶς καρφῶν καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν πλοκῆς καὶ οἰκοδομίας οὐδὲ ἐν. οὐκοῦν εἴ τις λίθον ἐνθῆεις ἐπιφορᾷς τῷ ὀρνέῳ τῷ προειρημένῳ τὴν ἐσθυσιν, ὁ δὲ συμβαλὼν τὴν ἐπιβουλήν κομίζει πῶαν ἐχθρὰν τῷ λίθῳ· ὁ δὲ οἷα βαρούμενος καὶ μὴ φέρον ἐξάλλεται, καὶ ἀνέργον αὐθις τῷ προειρημένῳ ἢ φίλῃ ὑποδρομῇ.

² Καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ προσιέναι τοὺς ἀνθρώπους αὐτῶν τοῖς βρέφεσιν οἱ δὲ [ἐποπες] ἀντὶ τοῦ πληρῶς χρίονσι τὰς καλιὰς, ἀποπάτημα ἀνθρώπων περιβαλόντες, τῇ δυνωδίᾳ τε καὶ κακοσμίᾳ ἀνείργοντες καὶ ἀναστέλλοντες τὸ ζῶον τὸ ἑαυτοῖς πολέμιον. ἐτυχε δὲ καὶ ἐν τῷ τείχεος ἐρημωτέρῳ ὅδε ὁ ὄρνις παιδοποιουσάμενος ἐν τινὶ ῥήγματι λίθον ὑπὸ τοῦ χρόνου διασπᾶν. οὐκοῦν ὁ τοῦ τείχους μελεθωνὸς ἰδὼν ἐνδον τὰ βρέφη κατήλειπε τὸν χηραμὸν τῷ πληρῷ. καὶ ὑποστρέψας ὁ ἐποπ, ὡς εἶδεν αὐτὸν ἀποκλεισθέντα, πῶαν ἐκόμισε καὶ προσήνεγκε τῷ πληρῷ· ὁ δὲ κατεργούη, καὶ προσῆλθε πρὸς τὰ αὐτοῦ ἐκείνος τέκνα, εἰτα ἐπὶ τὴν νομὴν ᾗξεν. αὐθις οὖν ὁ αὐτὸς ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ ὄρνις τῇ αὐτῇ πόᾳ ἀνέωξε τὸν χηραμὸν· καὶ τὸ τρίτον ἐπράχθη τὰ αὐτά. ὁ τοίνυν τοῦ τείχους φύλαξ ἰδὼν τὸ πραττόμενον τὴν πῶαν ἀνελόμενος ἐχρήτο οὐκ ἐς τὰ αὐτά, ἀλλ' ἀνέργον μηδὲν οἱ προσήκοντας θησανρούς.

Den förra versionen är tydligen mera enkel och ursprunglig både med hänsyn till sina element och sin sammansättning, medan den senare versionen är betydligt mera utstofferad. Anmärkas bör, att på det senare stället den ifrågavarande örten jämväl har egenskapen att öppna tillträde till förborgade skatter.

Sam Wide.

Om sättet att taga i snö nedkrupen orrfågel med håf.

Förra året anskaffade undertecknad till Nordiska Museet en s. k. orrhåf¹ från Stumsnäs i norra Rättvik. Som detta fångstredskap förut ej var företrädt i museets samlingar och dess användning veterligen ej är förut närmare beskrifven, må här en del uppgifter om detta och liknande slag af håfvar rättfärdiga sin plats.

Den nämnda håfven från Rättvik, af hvilken fig. 1 visar en afbildning, har följande mått. Stångens längd 3,94 m.; själfva håfven, som hos detta exemplar är något aflång, håller i längd 2 m. och i bredd 1,67 m. Gifvetvis kan håfvens form något förändras genom olika anfestning till stången. Stången, som är af gran, är i sin fria del ganska tung, hvilket gör att tyngdpunkten för hela håfven ligger ungefär vid håfringens bakkant. Håfringen utgöres af en klufven björkvidja. Håfnätet är något slakt; maskstolparnas längd växlar i det hela mellan 6 och 7,5 cm. Detta exemplar torde ej hafva varit använt sedan slutet af 1890-talet, liksom för öfrigt användningen af detta redskap sannolikt upphört i orten.

Fångsten med orrhåf bedrefs enligt i Rättvik erhållna uppgifter på följande sätt. Först och främst skulle lös snö ligga i sådan mängd, att orrarna kunde krypa ner i eller under densamma. Sedan man så en dag iakttagit, hvar orrar, som under vintern åtminstone kalla dagar ju samlas i björkar för att äta björkknopp, hålla till, går man mot mörkrets inbrott ut och uppletar de ställen, där fåglarna slagit ner i den lösa snön. Man ser då en fördjupning, där hvarje fågel ligger nerkrupen eller oftast en olika lång sänka, som

¹ N. M. nr 114,134.